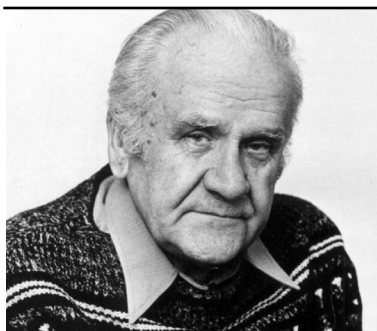

Янка Брыль

...То е, што потым, здалёк
успамінаецца як шчасьце....

Вясна

З лірычных запісаў

Зноў успомнілася нашая атака на Мэхэлінкі ІЗ-га верасьня ў 39-м, раннім і хмарным прыморскім ранкам. Двое нядошла-старых кашубаў на затоена пустой вясковай вуліцы. Баба ў прыглушана спалоханым галашэньні. У дзеда рабочая куртка з правага боку грудзей прарвана клінам, як мне здалося, ад шальное кулі ззаду. І задыханыя словы на польска-нямецкай трасянцы:

— А oni durch strzylaja, durch strzylaja!..*

Бездапаможнае чалавечае нараканьне. Я ўбачыў і пачуў гэта, падбегам пераходзячы забрукаваную вуліцу, усьлед за першым нумарам кулямётнага разліку пад цяжарам пяцідзесяці трох кілаграмаў «максіма»,

* — А яны ўсё страляюць, усё страляюць!..

які, мяркуючы па выбітай на ім даце 1908, прайшоў і першую сусьветную вайну. Не на колах ён, а з палазкамі, не пакоціш, а трэба цягнуць, паўзучы, або тарабаныць на гарбе, надзеўшы рамай цераз галаву.

Сустрэча тая сяды-тады пераклікаецца ў мяне з дурнымі кінабаевікамі ды рэкламнымі кадрамі ваяўнічых анонсаў на штодзённым тэлеэкране і з усім тым бязглузда крывавым, што адбываецца то далей, то бліжэй на Зямлі, жажлівае *durch*, што азначае: *усё, бясконца*.

Шьсьцьдзесят пяць Стральцову. Было б...

Нашыя надзеі, нашыя прароцтвы збываюцца, — зноў і зноў нас палоняць, хвалююць сьвежасьць і краса, глыбіня і сіла мастацкага слова, радасна бачыцца яго пераможная хада ў будучыню, дзе забясьпеча адпаведнае разуменьне і гордая пашана.

Над старонкамі Міхасёвага аднатомніка, які гартаю перад вячэрнім выступленьнем, успамінаецца Рыгор Раманавіч Шырма, пра якога і я гаварыў нядаўна на сьвяткаваньні яго юбілею ў сьціплай утульнасьці кінатэатру «Зьмена». Перачытаў і ўступны артыкул Адамовіча, можа, больш чым у іншых выпадках у Алеся разумны і востры.

Нібы тават убачылася, як усе яны, натуральна аддаляючыся, кожны з часам свайго адыходу, — Шырма, Стральцоў, Адамовіч, — усталёўваюцца ў нашай народнай гісторыі, у няспешнай чарзе за іншымі, несакрушальна абарончымі вежамі, нязгаснымі маякамі і, як разумна сказала ў сваім нядаўнім газетным выступленьні ціхая Марыя Вайцяшонак, нашымі храмамі, «которые видны из многих точек света».

Выйшаўшы з падземнага пераходу, ад станцыі метро, на шырокай і чыстай ад сьнегу панелі апынуўся ў рэджім, рухавым натоўпе. Іду паволі, разглядаюся і — дзіўнае, небывалае адчуваньне — ня бачу нікога, з кім быў знаёмы або сябраваў, чым нейчы воблік запомніўся.

Так ня будзе калісьці для кагосьці і мяне самога.

Хоць людзей і не паменшае.

У рэдакцыі — чалавек некалькі нашых, старэйшых і маладых. У гутарцы дайшло да тэмы п'янства, і я, між іншым, сказаў, што ніколі аджін ня піў і ня п'ю. А дома прыпомнілася, як зімою на пачатку 1962-га, калі я жыў падоўгу ў вёсцы, у брата Міхася, працуючы над «Птушкамі і гнёздамі», паехаў нека з братам у Карэлічы, дзе ён працаваў, вяртаўся без яго, раней, у кузаве грузавіка сямнаццаць кіламетраў, у сьцюжны мароз, проста ацэпшы, адубеўшы.

— Лячы мяне! — папрасіў братавуху. — Што ў цябе ёсьць?

— Капуста ў печы...

— О! А сала, цыбуля? І чарка, можа, знойдзеца?

Перад лустаю хлеба, скрылямі сала і цыбулінай, перад місай гарчай капусты (успомнім Пушкіна: «Да шей горшок, да сам большой!») я кульнуў гранёную чарыцу самагону, горача, смачна, напоўніцу закусіў, а тады падаўся на вялікую, яшчэ не астылую печ і, у смак адляжаўшыся, не прастудзіўся.

Такое вось выключэньне.

У чарговым «ARCHE»-«Скарына» — інтэрв'ю Сямёна Букчына з Яновічам, дзе Сакратавыя Крынкі параўноўваюцца госьцем то з Фолькнеравай сядзібай Ёкнапатофем, то з талстоўскай Яснай Палянай...

Можа, яшчэ б якую парачку падобных мясцінаў — для весялейшага падтэксту? Ці хопіць і так?..

Васіль Зуёнак, якому я падпісаў свой «кнігазбораўскі» том, пры наступнай сустрэчы нават ухвальна здзівіўся: «А колькі ж вы ўсяго запомнілі!..» Не хапіла духу адказаць: «А колькі ж я дадаў героям ды сітуацыям выдумкі, свайго!» Бо ёсьць жа гэта, дый нямала, і ў гэтым ужо мая патаемная радасць: пападаць у тон, прыдумляць адпаведнае.

А гаварылася пра «Ніжнія Байдуны».

Калі памёр Уладзімір Высоцкі, Эльдар Разанаў параўноўваў яго... з Гётэ. А на пахаванні генерала Лебедзя артыст Аляксей Пятрэнка, таксама па тэлебачанні, параўноўваў «этого самородка»... з Ламаносавым і Шаўчэнкам...

Таксама з жалю.

Акружэнец, не партызан, а прымак у багатым хутары, былым фальварку, амужычаны журналіст, працавіты круцель, прысуседзіўся на мірскім кірмашы да ларка з «чарнілам», прывёзшы з дому, за дванаццаць кіламетраў, на выпрашаным у брыгадзіра калгасным гора-кані бочачку салёных агуркоў.

Хвацкая закус, жывая капейка!.. І раз так, і другі раз, і трэці...

Расказваючы мне пра гэта, колішні зямляк, жыдок з Турца, цяпер ажно маскоўскі бухгалтар на пенсіі, расчулена смакаваў гэтую «смекалку»:

— Огурчик — рубль! Огурчик — рубль!..

І рубель жа ня сёньняшні, а сталінскі ці хрушчоўскі.

• • •

Вярнуўся з ЗША з нейкай вялікай удачай у сваім бізнэсе, а дома, ледзь што ня сходу — шырокі інфаркт і некралог з памінальнай нацяжкай. Прыгадаўся пачатак ягонай кар’еры, кніга рускіх народных казак, поўная адкрыта-агіднага брыдкаслоўя, але для гандлёвай прыманкі маляўніча аформленая пад кнігу для дзяцей. На паседжаньні праўленьня Саюза пісьменьнікаў, у «розным», яна разглядалася як шкодная парнаграфія. А ён, выдавец-пачатковец, моўчкі адседжаў сваё за доўгім сталом і толькі прыгоена ўсьміхаўся, трэба думаць, з таго, якія мы ўсе прастанкі са сваёю адсталай маральнасьцю.

• • •

Наша Крынічнае.
Да ўсяго прывыкаеш. Салаўёў яшчэ застаў, але запісваць не пацягнула.

А жураўліны пераклік за Нёманам, дзе лугі тым часам дружна пайшлі ў зеляніну ад начных і дзённых дажджоў, чую кожную раніцу з дарогі ў пасёлак, як быццам без хваляваньня, як штосьці звычайнае, неад’емнае.

Што ж, на дваццатай тут вясне.

• • •

Рэкс які на ланцугу, злосна гаўкае ад будкі, ніяк ня можа зьмірыцца з тым, што мы даўно знаёмыя, што я тут як свой чалавек. А малая чорная сучка (прабачце, забыўся за зіму, як вас завуць) моўкі то тупае, то сядзіць каля ганку, начэкваючы, што гаспадыня, нарэшце, выйдзе і штосьці дасьць. Ніяк не паддаецца на маё ўпрошваньне падысьці да лаўкі, дзе я прысеў з малаком, пад маю далонь, каб пагладзіў. Толькі сярдзіта, нягучна пагаўквае на камароў, наляту хапаючы ды чаўкаючы іх. Гаворыцца: «Як сабаку муха». А тут жа яшчэ меншая назола.

• • •

Сьпёка ледзь не па-летняму. Яблыні дацьвітаюць багата, як лапчатым сьнегам пасыпваючы пялёсткамі на траву і на яшчэ адкрыта шэрую зямлю.

Абедаем у кухні. І раптам хтосьці першы, нечакана:

—А зірніце ў акно! І хмары няма, а такі спорны дождж!

Потым я выйшаў на ганак і пачаў любаватца, прысеўшы, што адбылося ў такой раскошы, пасья некалькі дзён сьпякоты і тут, а ня толькі ў горадзе, перад нашым ад’ездам сюды.

Багаты ў сонцы цьвет яблыні хутка намок і абвяў, густа абсыпаўшыся вялікімі бялячкімі пялёстак. А чарэшня, што адцьвіла раней, стаіць сабе ў сонцы, яшчэ ўсё шчасьліва мокрая.

Шпак, сёлета першы для мяне, прысеў на найвышэйшай галінцы чарэшні. Мала гэтага — пырхнуў яшчэ вышэй, на высачэнную галінку таксама мокрай ліпы. Люба быць птушкай! Усё навокал ды зверху яшчэ прыгажэйшае.

Сонца і цішыня. Пасья ўчарашняга дажджу квецень на яблыні не вярнулася. Цвітуць толькі бэз і каліна. Неяк песенна, нават запісваць прыемна.

Вячэрняе бойкае вогнішча. Самотна высокі, няпоўны месяц на другой квадры. Скрылікі сала і лустачкі хлеба, прыпечаныя на ражэнчыках. І салаўі ў цёмнай надрэчнай гушчэчы. Спачатку далекавата, а затым спақвала бліжэй, бліжэй, як быццам зацікаўленыя вогнішчам.

Тое, што потым, здалёк успамінаецца як шчасьце.

Шырокія аўтакаляіны прылясной дарогі ўтапіліся ў павышэлай ад дажджоў траве, а замест ранейшага пылу на іх, цяжкага для хады, гладкая ўезджанасьць, па якой ідзеца тупка.

Ня толькі мне.

Павярнуўшы з двара на дарогу, заўважыў воддаль у каляіне... бусла. Так проста гэта і так незвычайна, ніколі нябачана, каб і ён уладзіўся прайсьціся!.. А мне прыйшлося яму перашкодзіць, хоць я спачатку і пайшоў павальней. І раз, і два азірнуўшыся на мяне, буська нясьпешна, але ж і абачліва падскочыў, залапаў крыламі ўшырыню, на выгляд цяжка ўзняўся, пашыбаваў над дарогай і ўзьлескам, пад раньняе сонца, туды, дзе асядзе тонка-чырвонымі цыбамі на росна-зялёнай роўнядзі, закіне дзюбу ў неба і зойдзеца шчаслівым клёкатам-смахам.

На самым лісьцяным чубчыку старой, разложыстай бярозы, у сонейку — зязюля. Спыніла мяне голасам, бачу яе зьнізу, з дарогі, і збоку, у профіль. Як яна ледзь прыкметна, рытмічна патузваецца раскрытай дзюбай наперад, у лад свайму прыемна простама, заўсёды новаму «ку-ку!..»

І такая яшчэ падзея на пачатак новага дня.

Пажылая дачніца, што бярэ малако ў адной са мной гаспадыні, раней шматгадовая гараджанка, якая тут, у хутарскім пасёлку, зноў адчула сябе на зямлі-карміцельцы, адною раніцай абуралася на каларадскіх

жукоў, ад якіх няма «аніякага спасу», а другою павярнула сваё абурэнне на іншую поскудзь — крата.

— У мяне ён, сьляпак гэты, усё перавашаваў, а ў суседкі каб што крануў!.. Ці паверыце?

Падкусіла ўлучыцца ў жаночы дыялог. Яны заклапочана гаварылі, стоячы пасярод двара, а я сядзеў каля сцяны, дзе гаспадыня кожнае раніцы стаўляе нам белыя, поўныя слоікі.

— Яна ў вас *слова ведае*, — са смакам падкрэсьліў я чутae неаднойчы, яшчэ ў сваёй вёсцы.

Атрымалася!.. Абсяляненая мінчанка і са мною згадзілася, і перайшла амаль на шэпт, пачала тлумачыць гаспадыні штосьці адпаведнае пра суседку, і ня толькі пра яе. І я адчуў сябе трэцім лішнім, устаў ды падаўся дахаты, каб не падумалі, чаго добрага, што падслухоўваю.

У залежы старых часопісаў — разрозьненныя нумары «Иностранной литературы» з канца 80-х — пачатку 90-х гадоў. Колькі непрачытанага ў свой час! Раманы, апавесці, апавяданні. Албанскія, нарвежскія, кітайскія, румынскія, індыйскія... Ні аўтарскіх прозьвішчаў, ні назваў твораў, само сабой, не запомніш, але ж і добры настрой і роздум неяк са мною застануцца, пашыраючы ды паглыбляючы мой вобраз вялікага сьвету, з чытацкай і пісьменьніцкай удзячнасьцю за гэта.

Коля Марцюк зрабіў мне ў Вобрыне партызанскае сядло, я напісаў пазалетась пра гэтую ўдзячнасьць. А наган даў мне Іван Смаляека, павясковаму Евін, у Маласельцах. Навёў мяне на яго мой старэйшы брат Коля, выдаўшы сябраву таямніцу. Ціхманы, дабрадушны Іван ня стаў адмаўляцца, сказаў мне пачакаць яго ў сенцах, а сам унёс аднекуль з двара абматаную анучай цяжкаватую гамоліну і ацішана прагудзеў:

— Ванячко, каб другому каму — не даў бы...

Гадоў праз трыццаць пазней я папракнуў яго, чаму, бываючы ў Мінску, у дзяцей, ня зойдзе і да мяне, як бывала раней, а ён пачаў апраўдвацца:

— Забыўсе, Ванячко, твой *домер нома*...

У іхняй вёсцы пра Беларусь можна пачуць *Бералусь*, пра Лаўрына *Раўлын*, пра Рап'ева *Япрова*... Цьмяна помніцца, што Федзя Янко ўскі неяк мне гэта растлумачваў па-навуковаму.

Не па выбару, а каму як ад роду прыйшлося, жывуць людзі ў прыгожых і яшчэ прыгажэйшых мясцінах, прылясных, надрэчных закутках роднай зямлі. У нялёгкім, шчасьлівым клопаце гадуець дзяцей, змалку да старасьці многа працуюць, спакваля сьпіваюцца, ашваркам

дошкі па галаве сын б'е бацьку, потым вешаецца ў непадасланым хляве, а тата плача па сыне і апускаецца яшчэ ніжэй, а потым памірае...

Адзіная навіна, што нядаўна прыйшла да мяне адтуль — пахавалі панурага Яся, апошняга на ўвесь пасёлачак мужчыну. Прыбыло на яшчэ адну ня вельмі старую ўдаву, ня горшую за ўсіх работніцу і гультайку, пляткарку ды зводніцу, аматарку засьветных тэлесерыялаў, якая і чалавеку свайму не давала патолі за п'янку, і сыну, хоць і сама, як кажуць, цягне ды ня надта моршчыцца.

А рака — памяцьцю мне па прывычцы бачыцца — усё цячэ, плыве, дрэвы на высокім беразе то зелянеюць моўчыкам, то, як прачнуўшыся, пашумяць. І беражанкі ўсё шывуюць заклапочана над люстрана гладкай вадою, раз-поразу залятаюць, утыкаюцца ў бязьлікія норкі на крутым, слаёна ды зрэдку, ад каранішчаў вісяча-касматым, адкрытым абрыве берагу, то зноў, улегцы вялятаюць адтуль то ў нізкі, то ў вышэйшы паляўнічы палёт бясконцай, нястомнай бацькоўскай руплівасьці.

А ціха імклівыя, сьветлыя, востра доўгія чаўнакі байдарак з аголена загарэлай турысцкай або канікулярнай моладдзю розных узростаў плывуць апяяна быстрай ракою, ажыўляючы, дзякуй ім, пераклікам ды сьмехам спрадвечную цішыню гэтых чароўных мясьцінаў. І зноў ды зноў іншыя людзі ўдзячна здзіўляюцца, як тут прыгожа, а яшчэ ж, відаць, і шчасліва, як падумае нехта, жывецца ў такой летуценнай красе...

Прыстойна выдадзены таміна «Новай зямлі» на трох мовах. Зачапіўся за польскі пераклад захоплена-энергічнага Чэслава Сэнюха, дачытаў усё тое, чаго ён мне, асабліва пад канец работы, не дасылаў на сяброўскі суд — і трэба прыемна сказаць, што дачытаў з неаслабнай цікавасьцю. Пераклад атрымаўся добры, месцамі я ўсьміхаўся ад задавальненьня, нібы нанова ўбачыўшы наш нацыянальны скарб. Для «очысткі совести», выбарачна прачытаў некалькі разьдзелаў рускага перакладу. Усё ж такі Ісакоўскі, Гарадзецкі і менш вядомы мне Сямьнін, усё ж такі іхняя сяброўская павага да аўтара. Пераклад дзе «терпимый», а дзе і прыстойны. Прыкра за рэдакцыйна-цэнзурныя купюры палітычнага характару (рэлігійнае, некалгасна-сялянскае), як прыкрая памятка былога, — 1949 год выданьня, — больш за тысячу радкоў шкодна забранага ў рускамоўнага чытача...

Летась сын выштукаваў знак перад нашай вясковай сядзібай, нумар дачы, патрэбны раённым газавікам, што развозяць заказаныя балоны. А днямі хтосьці той наш паказальнік з фанеры пераламаў, адну палавіну пакінуў на слупчыку, а другую шпурнуў у траву пры дарозе. Я адразу ўспомніў чародку вучняў з нейкай экскурсіі, што напярэдадні прашумела на дарозе за нашай драцяной сеткай і зялёнай сыценкай шыпшыніку.

Праўда ж і тое, што нашая маці калісьці прыгадвала з народнай няпісанай філасофіі: «Грашней таму, у каго прапала», — ён думае дрэнна пра многіх, а зрабіў не па-людску хтосьці адзін. Успомнілася *адно* — як мы, некалькі загорскіх падшыванцаў, што хадзілі ў местачковую сямігодку, накралі кантовых таўкачыкаў крэйды, якімі пішацца на дошцы, і пананісвалі амаль усім у нашай вёсцы на варотах ці на сьценах ад вуліцы мянушку кожнага гаспадара ці гаспадыні. І разам з гэтым прыгадалася *другое* — даўняе паведамленьне ў газеце, як нейкі стары дачнік, у прыступе ўласьніцкага шаленства, стрэліў з драбавіка па вясковых дзецях, што «ўбіліся» ў яго вішні. Можна, і праўда, што хацеў толькі напалохаць распусьнікаў, як гаварыў на судзе, але ж і страшнейшая праўда была — адну дзяўчынку застрэліў. З вясковымі ў вішні прыйшла і гарадская, госьця ў бабулі з дэдам, ціхенькая ды не такая ўвішная, як мясцовыя накольнікі.

Наш малады гаспадар, прыехаўшы ад гарадской занятасці ды мітусьні, прыняў да ведама такую значную навіну, пажартаваў з малечы, паабяцаўшы прывезці праз тыдзень фарбы, каб на новай фанерцы намаляваць яшчэ прыгажэйшае 27.

Ідучы з рэдакцыі на метро, а не пяшэчкам, як раней ішлося дахаты па парку, скардзіліся з сябрам на ногі, кожны на свае. І я раскажаў, як у пачатку 1973-га, на лясных, глыбокасьнежных ваколіцах друскеніцкага санаторыя «Беларусь» я выходжваў штодня каля пяці гадзінаў — ураньні, пасья абеду, увечары.

На ўступным медаглядзе трэба было падзьмуць у сьпецпрыладу для вымярэння аб'ёму грудзей. Ніяк ня ўспомню назвы тое прылады, падобнай да высокай бляшанай банкі з накрывкай. Сярэдняя колькасць адзінак вымярэння дыханьня — 4.500. Я столькі і выдзьмуў, без асаблівай натугі. А праз месяц, перад ад'ездам, зноў трэба было падзьмуць. І дзьмухануў я так, што ажно покрывка з тое прылады падскочыла і бразнулася аб падлогу, нават трохі пакаціўшыся. На здзіўленьне пажылое медсястры: больш за шэсьць тысячаў адзінак, на якія разлічаны той вымяральнік. Такія ногі ды грудзі бываюць у свой час.

«Народная воля» перадрукавала з кнігі «Шчыра, як на духу...» мой разьдэльчык пад назвай «Адусюль добра вяртацца ў Беларусь». У чытацкай анкеце, на пытаньне: «Чым (якімі падзеямі, здарэньнямі) засталася ў памяці дзяцінства?» я адказаў у свой час прабліскам успаміну, які прыйшоў першым, ды па пісьмовай просьбе выдавецтва найкарацей: «Калі ішлося з мамай за ручку». Ды вось жа ізноў, і не аднойчы, і пасья выхаду кнігі, да таго, успамінаецца недагаворанае ў гэтым заказана скупым адказе.

А з мамай за ручку, як выразна ўспомнілася, я ішоў у Адэсе на

вячэрню ці то ў Андрэўскую царкву, ці ў Панцялеўскі сабор, якія ад нашага дома на Старасянной плошчы амаль аднолькава недалёка. Гэта ўжо меркаваньне пазнейшае, і з 1949 году, і з іншых, калі я бываў у горадзе свайго нараджэньня. А тое, што ярка ўспомнілася, было на шырокай панелі, пад буйна зорачным небам, на якое я раз-поразу азіраўся, задзіраючы твар, з ручкай у мацінай руцэ, што маме, такое маё «круцельства», не падабалася. Бо ішлі мы ў асноўным моўчкі. Маме было пра што маўчаць. Цяпер я магу гадаць пра што, — пра зацяжную хваробу мужа, пра арышт старэйшага сына, пра неадчэпнае жаданьне дачакацца нейкай палёгкі і вярнуцца ў сваю далёкую вёску, да роднай зямелькі... Маўчаньне нялёгкае, можа, і беспрасьветнае, з гэтым цяжарам яна і ішла памаліцца...

Ну, а мяне, хутчэй за ўсё, не было на каго пакінуць, каб спакайней ісьці. Або таксама для нейкай палёгкі?..

.....

Рэдакцыя «Дзеяслова» шчыра віншуе
шаноўнага Івана Антонавіча з юбілеем,
які ён сустрэў у жніўні.
Мы выраслі на Вашых творах, Іван Антонавіч,
Вы для нас прыклад інтэлігентнасьці,
працавітасьці і служэньня Радзіме.
Мы любім і паважаем Вас,
і зычым Вам здароўя і плёну:
хай і надалей, дарагі Іван Антонавіч,
будзе Вам жніўна і ўмалотна
на ніве роднай літаратуры.